

Sabri Godo

Kohët
që shkojnë,
kohët
që vijjnë

PËRSHKRIME DHE REPORTAZHE

4-113
800

Shqipëri

REDAKTOR --

ARDIAN KLOSI

KOHËT
QË SHKOLNË
KOHËT
QË VILNË

Shprehime dhe raportime

SHENJA BOTIMSE - NAIM FRASHËRI

KALËRIMI I GJATË MBI DRIN

Kurora e dytë

Rruga e asfaltuar në pyjet me ah. Më tej fillon pishë. Në qafat dhe majat shfaqen skelle me përkrenare, dyzet metra të larta. Telat e trashë prej alumini shndritin në qiell. Është «qarku i dytë i Fierzës». Njeriu ndien se po ecën drejt një burimi të fuqishëm energjie, që përhapet mbi shpatet e maleve.

Rruga malore është plot me befasi. Drini i shndërruar në liqen të gjatë, të blertë, si pyjet që përshkon. Pastaj diga, masivi kolosal që ka zënë rrjedhën e lumit. Në mes të digës kalon një «qilim» ngjyrë tulle, në të dyja anët e «qilimit» shtresa me zhavorrin e hirtë, në anët e jashtme, shtresa me gurë të bardhë. Në shpinën e digës lëvizin mjetet e rënda, që duken nga lart si ca buburrecë metalikë të gëzuar, ndërsa njerëzit mezi shquhen.

Ngjyrat e digës, gjallëria e saj, krijojnë një kontrast të fortë me luginën e ashpër. Përtej digës, që ka filluar të mbajë liqenin e blertë me dy miliardë m³ ujë, vazhdon rrjedhën Drini i holluar, si një vijë mellani, për t'u takuar pak më poshtë me Valbonën e lirë e të kaltër.

Këtu duhet të përmbash thirrjet e habitë. Fotoreporteri, që është edhe shofer, ngutet të fotografojë, me lëvizjet e njeriut që ka rënë në një pre të madhe. Më duket se mundohet më kot. Diga dhe liqeni kanë përmasa që nuk i nxë fokusi i aparatit.

1

Fierzën duhet ta shohësh pjesë-pjesë.

Në të djathtë janë tunelet e shkarkimit. Një i porsaardhur nuk e gjen lehtë hyrjen e tyre, sepse në maj janë hapur edhe galeri anësore, pa të cilat heqja e dheut dhe e gurëve do të kishte zgjatur pesëdhjetë vjet.

Tunelet e vërteta të kësaj ane janë katër. I pari, ai që devijoi Drinin gjatë punimeve, është mbyllur përjetë me një tapë betoni. I dyti është taposur gjithashtu me një konstrukcion metalik për t'u hapur në raste të veçanta. I treti shkarkon një pjesë të ujërave të tepërta, me shpejtësi të rrallë në lëmin e hidroteknikës botërore.

Poshtë, në shtratin e lumit, ku janë vendosur në trajtë amfiteatri blloqet e mëdha të betonit, është pika e «shuarjes së energjisë». Tani aty sundon qetësia. Grykat e tuneleve rrinë në përgjim. Lëviz vetëm uji i paktë, që kalon nga tuneli i tretë sa për të sajuar Dri-

nin. Sikur të lëshohet plot gojën ky tunel, një katarakt i madh do të kërcente qindra metra në ajër, do të gjëmonte me shkumë e tym të bardhë lugina, një shi i vërtetë do të binte nga lart, i sajuar nga pikat e ujit të hedhura me një rreze 2 km. Kjo është bërë vetëm një herë, kur u desh të ulej fare pak liqeni. Jo çdo gazetar ka fatin ta shohë me sytë e tij «shuarjen e energjisë».

Më lart ndodhet tuneli 4, që është në përfundim. Kur vizatoheshin në letër këto tunele, shkencëtarët thanë se prurja më e madhe e Drinit ngjan një herë në dhjetë mijë vjet. Projektuesit thanë se do të llogaritin që tunelet të shkarkojnë lirisht ujin që mund të sjellë Drini qoftë edhe një herë në dhjetë mijë vjet.

Pyes një minator nëse ka dëgjuar për ujin që sjell Drini një herë në dhjetë mijë vjet. Ai s'ka dëgjuar një gjë të tillë. Thotë se këtë duhet ta dinë inxhinierët dhe Xhema, brigadier i vjetër.

* * *

Po Fierzën s'mund ta shohësh pjesë-pjesë. Për të kuptuar mekanizmin e madh që lëviz nën beton, duhet të kthehesh në kantier, në zyrën e skemave, aty ku vepra zvogëlohet mijëra herë.

Skemat e ngatërruara varur në mure zënë e qartësohen për mrekulli, marrin shpirt. Të duket se edhe vetë mund ta kishte projektuar një gjë të tillë kaq të thjeshtë. Thjeshtësia është veti e gjenialitetit të vërtetë. Megjithatë duhet një bisedë prej dy orësh që të

shpjegohen këto gjëra të thjeshta. Sa më thellë hyn në të, aq më tepër bindesh se thjeshtësia ka shpirtin e vet, ajo nuk është një ekuivalent i lehtësisë.

I kthehem digës, kësaj here i pajisur me «të dhënat teknike», me njohuritë e duhura për të kuptuar. Prapë shikon se në çdo hap ke ende për të mësuar.

Fillon ngjitja e digës, një Llogara në miniaturë, me shtatë kthesa. Në rrugën e saj të gjerë ecin kamionët 32-tonësh. Shoferët, që nga kabinat e vogla me xham, përshëndetin këmbësorët. Gurët kthejnë mbrapsht rrezet e pingula të diellit. Shtohet nxehtësia.

Sipër, në kurrizin e digës, ajri është më i lehtë. Masivi që ke nën këmbë të komunikon një ndjenjë fuqie. Duhet përtypur fjalët që të tregosh për dimensionet e vërteta të digës. Mbase kjo mund të bëhet më mirë me anë të krahasimit. Krahasimi më i goditur më duket ai që thotë: Me lëndën e derdhur në këtë digë mund të ndërtohej një mur që të rrethonte tërë vijën e kufirit të Republikës.

Në të majtë del mbi liqen vepra e marrjes, me dy konstruksionet masive prej betonarmeje. Të dyja kullat qëndrojnë mbi liqen të vetmuara, autoritare. Rreth tyre pluskojnë qenie të gjalla. Notojnë njerëzit. Kulla e parë pengon kalimin e drurëve. Kulla e dytë, 84 metra e lartë, është porta e katër tuneleve, në dy të tretat e gjatësisë së blinduar, që çojnë ujin në turbinat. Blindazhet e rënda ecin nën tokë. Prapë jehojnë në ajër ato fjalët «vepër e rrallë në lëmin e hidroteknikës». Qenkan një varg me objekte «të rralla», që sajojnë tërësinë e veprës. Në grykat e tuneleve me blindazh të rë-

ndë të duket se ndodhesh para disa gypave me shkëlqim të errët që synojnë thellësitë e mëdha të tokës. Në këtë anë të veprës nuk sheh gjë tjetër në sipërfaqe. Në sy të mbeten vetëm të dy kullat, të cilat janë në marrëdhënie të nënujshme me liqenin. Më e vogla prej tyre është sa hoteli i ri i Tiranës.

Ecim në digë, që është më e madhja e llojit të vet në Evropë. Përmes kurrizit të saj të sheshtë kalon vija ngjyrë tulle e argjilit. Kësaj i thonë «bërthama argjilore», e mbështetur në një «jastëk» betoni të trashë. Brenda këtij jastëku janë ndërtuar galeritë, «për të krijuar, me anë të injektimit të solucionit të çimentos, perdet kundër filtrimit». Veprat e thjeshta nuk janë më të lehtat. Këtu kanë punuar për dy vjet e gjysmë 250 punëtorë, me tri ndërresa, me porosi të prerë që të mos ketë asnjë lëshim në cilësinë.

Pesë vjet më parë, kur zgjidhej vendi për themelet e kësaj dige, u gërmuan tridhjetë metra thellësi në shtratin e lumit për të gjetur bazën shkëmbore. Pastaj u la e u pastrua guri, derisa shkëlqeu si dhomë pritjeje, dhe nisi betonimi i themelit të bërthamës prej argjili. Kjo digë masive, mbi të cilën u hodhën tetë milionë m³ materiale, është e lidhur me shkëmbin e dheut, e llogaritur për t'u qëndruar fenomeneve sizmike e hidroteknike. Kjo digë e lartë dhe e fortë do t'i qëndrojë vetë kohës.

2

Brigadier Xhema ka shkuar për furnizim. Sabriu, minatori i ri prej Lure, tregohet i gatshëm të vijë me ne për të gjetur brigadierin.

Një orë më pas që të tre pimë në klub birrë të freskët me vezë të ziera.

— Ke bërë mirë që shoqërove mikun... për hir të punës e të sjelljes, — i thotë Xhema Sabriut.

Fytyra e pashme e djaloshit skuqet prej kënaqësisë. Ai ka një trup prej atleti. Është aq «i shkathët», sa ta kapë në ajër atë që i thua. Por veçanërisht «i shkathët» ndaj atyre që thotë e bën brigadieri, dhe të kujton një pinjoll të lumtur që del në botë duke ecur në gjurmët e të atit.

— Njeriu nevrík has pengesa, — thotë prapë Xhema. Nuk kuptohet nëse kjo ka lidhje me dikë aty në furnizim, apo është një këshillë për djalin.

Xhema, prej Armit të Kukësit, është 46 vjeç, me lëvizjet e ngadalta të një punëtori të vjetër me kasketën shrembër. Ka qenë në Bistricë, në Vaun e Dejës, dhe prej nëntë vjetësh në Fierzë.

— A do të shkoni në Koman?

— Nuk i dihet se ku na çon ndërmarrja. Dëshirën e kemi.

I them se ndofta ka punë dhe e pengoj.

— Do të rrojmë sa kemi rrojtur, jo më shumë. Kemi mall të rrimë pesë minuta me një shok, s'po na del koha, — thotë ai.

— Xhema është komunist, — thotë Sabriu i skuqur flakë.

Xhema hesht. E kupton djalin. Djali gëzohet, krenohet për Xhemën si për babën e vet.

I recitoj Xhemës një strofë për të qeshur.

— Si, si?

Ai zgjat kokën. Kur ia përsërit, fytyra i merr dritë.

Ky burrë është i lidhur me tokën si diga

me shkëmbin. Ai përhap rreth vetes qetësi. Unë përpiqem të eci me ritmet e tij, të flas ngadalë, pa fjalë të urta. Xhema nuk është maelësor i fjalëve të urta, të zgjedhura. Ato që thotë vijnë nga brenda, të vërteta e të thjeshta.

* * *

Kur brigada e tij u shpall heroinë, Xhema u thirr në Tiranë. Ishin Festat e Nëntorit. Qëndroi aty pesë ditë. Zëri i tij i butë bëhet edhe më i ulët. Ai habitet edhe sot. «Kush isha unë, që më çuan para gjithë udhëheqjes!» Pastaj e çuan në pritjen e Pallatit të Brigadave dhe aty ishte shoku Enver.

— Nuk i lahem i kurrë Partisë.

Xhema dredh cigare. Për miqtë mban paketë.

— Sabriu punon këtu prej vitit 1972. Shkoi ushtar dhe u kthye prapë. Tani mëson natën për elektrikist. — thotë Xhema, duke ngritur mbi djalin një gisht paralajmërues.

Djali, i rritur nën hijen e Xhemës, u kap në befasi, lëviz i shqetësuar, kërkon me ngut në mendje ndonjë gjë që mund të mos e ketë bërë mirë. Sytë e Xhemës i thonë se gjërat ecin si duhet, veçse ai, si djalosh, gjithnjë të ketë kujdes. Djaloshi ka dëshirë të porosinë tri birra nga ana e tij.

— Jo, — thotë Xhema. Kur thotë ai «jo», kuptohet se s'mund të jetë ndryshe. S'kam parë njeri tjetër, që ta ketë pohimin ose mohimin aq përfundimtar. Ndofta kjo anë e karakterit të tij lidhet me punën, ndofta i tillë është ai vetë. Atij nuk i rronin fëmijët. I kishin vdekur pesë njëri pas tjetrit, pa mbushur vitin. Po në Tiranë e gjetën shkaku dhe jeton fëmija

i gjashtë, vajza që po hedh shtat plot shëndet.

— Në dasmë të vajzës, Xhemë!

Një mallëngjīm ndizet në sytë e tij, të duket se sheh sytë e një fëmije në vīgjiljen e një feste. Pastaj ai ngre gotën, bëhet prapë Xhema i disa çasteve më parë, me fytyrën e mirë të rrudhur, njeriu që s'ka kohë të merret me veten, se është tepër i zënë me gëzimet, sukseset dhe hidhërimet e të tjerëve.

— Prej dy javësh nuk i ke shkruar shtëpisë, — i thotë Sabriut. — Plaku është ankuar.

Djaloshi skuqet, lëviz duart, shikon andej-këndej.

— Kam shkruar sot, — përgjigjet.

Nga jashtë vjen gjëmimi i vazhduar i kamionëve të rëndë, duke sjellë një dridhje të lehtë të tokës. Xhema dhe djaloshi janë mësuar me këtë zhurmë. Po të ndalej ajo, ata do të ngrinin kokën me shqetësim. Që nga dritarja duket lumi, më i fryrë e më i qetë, sikur tërheq një barrë. Sot kanë lëshuar për eksport turbinën e dytë. Si do të dukej lumi, po të lëshoheshin të katër turbinat?

Kur nisi Fierza, ndonjë gazetar apo poet i ri e quajti Drinin përbindësh që po mposhtej, i thirri gjithfarë emrash që ndjellin tmerr. Ndësa Drini është një pasuri e madhe e natyrës. Ai ka rrjedhur në punën e vet për mijëra vjet, duke u fryrë në dimër e holluar në verë, duke pritur ditën. Tani që erdhi dita të shtjellojë fuqitë e tij, ai do të japë 1.8 miliard kilovatorë energji elektrike në vit. Përsa i kemi thirrur Drinit më kot gjithfarë emrash?

Ia them këtë Xhemës. Ai pëlqen mendimin.
— Drini është pasuri e madhe e popullit,